

Pekka Haapakoski

Den finska borgerligheten, Sovjetunionen och SKP 1918-1944

Artikeln skrevs 1973. Huvudvikten ligger på tiden efter inbördeskriget 1918, men artikeln sträcker sig bara till 1939 eftersom slutdelen som handlade om tiden därefter har försvunnit.

Förkortningen SKP står för Suomen kommunistinen puolue – Finlands kommunistiska parti.

I västvärldens borgerliga press identifieras Finland ofta med det tyskmyntade begreppet ”finlandisering”. Begreppet skapades för att varna andra kapitalistiska länder som är på väg att lämna det kalla krigets skyttegravar för risken att hamna under sovjetiskt förmynderi eller att ”slukas av det röda odjuret”. I den mån uttrycket ”finlandisering” försöker beskriva den finska borgerlighetens begränsade rörelseutrymme i förhållande till Sovjetunionen, återspeglar det åtminstone delvis verkligheten. En betydligt intressantare aspekt av det historiskt-politiska förhållandet mellan Sovjetunionen och Finland är dock dess inflytande på den politiska medvetenheten, klasskampen och arbetarrörelsen i Finland. Trots sitt historiska revolutionära arv, starka kommunistiska rörelse och kampvilliga arbetarklass kan Finland i dag klassas som ett av det kapitalistiska Europas politiskt mest efterblivna länder. Dess vänsterintelligentsia karakteriseras av kronisk oförmåga att skapa marxistisk teori och analys av den finska kapitalismen, av andlig bundenhet till borgerlighetens ”progressiva” strömningar och av reformistisk perspektivlöshet på grund av identifieringen av socialismen med stalinismen – närmaste parallellen till den kan hittas i den s.k. fellow travellers intelligentsian i 30-talets anglosaxiska länder. Finland har också en arbetarklass som i valen röstar kommunistiskt i lika hög grad som i Italien och Frankrike och visar stor kampvilja att strejka för sina rättigheter och ekonomiska intressen när de är hotade – men som har förblivit främmande för tanken att gå till kamp om själva arbetets organisering och makten på arbetsplatserna. Högre kampformer än traditionella strejker (fabriksockupationer, aktiva strejker osv.), nya former av självorganisering (stormöten, valda strejkkommittéer) och kampformer som ifrågasätter hela den kapitalistiska samhällsordningen har förblivit helt utanför den finska kommunismens perspektiv. Det kommunistiska partiet SKP förblev väldigt länge den hundra procentigt sovjettrogna stalinismens ointagliga fästning, men är numera delad i två fraktioner som häftigt bekämpar varandra och är ”enade” bara på den gemensamma centralkommitteens nivå. På alla andra nivåer bygger fraktionerna sina egna parallellorganisationer. Trots denna fraktionisering har SKP lyckats att fullständigt hindra framväxandet av vänsteroppositionella strömningar som skulle ifrågasätta själva stalinismens politiska och organisatoriska grunder och att behålla kontrollen över arbetarklassens och vänsterintelligentsians radikalaste delar. Denna sterila och stillastående situation inom den finska vänstern är också en biprodukt av ”finlandiseringen”. Den har inte uppstått i går, utan har djupa rötter i den finska vänsterns och kommunismens historia. I den följande analysen försöker jag gräva fram några av dessa rötter och i det syftet måste man gå tillbaka i tiden ända till revolutionen 1918.

Bakgrunden till den finska revolutionen 1918

Fram till revolutionsåret 1917 var Finland en autonomisk del av det ryska tsarriket. Den finska borgerligheten förblev ganska länge nöjd med den situationen eftersom kejsarmakten var en stark ryggestöd för dess samhällsmakt i själva Finland – och man behövde inte ens egen armé. Denna situation började ändras vid sekelskiftet då den kejsarliga regeringen började praktisera förryskningspolitik som blev ett hot även mot den finska borgerlighetens ”kulturautonoma” strävanden. Detta sädde en viss splittring inom borgerligheten, men fram till 1917 var det bara en liten grupp av

s.k. ”aktivister” som ifrågasatte själva tillhörigheten till det ryska riket¹. Inte ens februarirevolutionen 1917 i Ryssland ledde till grundliga ändringar i den finska borgerlighetens hållning. Skrämde av vårens revolutionära händelser välkomnade de flesta Kerenskijs olagliga upplösning av det finska parlamentet – där socialdemokraterna hade majoritet. Snart började borgarna dock en snabb militär upprustning när de såg hur svagt ryggstöd Kerenskijs regering var. Bolsjevikrevolutionen i Ryssland och samtidigt storstrejk i Finland bekräftade deras onda aningar och tvingade hela borgerligheten till snabb omorientering till självständighetslinje i december. Mindre än två månader senare hade borgarnas upprustningar nått så långt att de kunde genomföra väpnat överfall på arbetarrörelsen och börja inbördeskriget 28. januari 1918. Med hjälp av kejsrerliga tyska truppers invasion kunde borgarnas ”vita armé” vinna sin ”befrielsekrig” i början av maj och då trodde de också sig ha fått ett säkert ryggstöd i Berlin, i stället för det krackelerade tsardömet i Petrograd.

Den finska arbetarrörelsen kom ordentligt i gång först vid sekelskiftet. Trots alla problem som det kejsrerliga enväldet ställde till lyckades den snart vinna masstöd både bland det fåtaliga industriproletariatet och det talrika landsbygdsproletariatet, som fortfarande levde under halvfeodala beroendeförhållanden. Åren 1905-06 fick Socialdemokratiska arbetarpartiet sina första revolutionära erfarenheter och 1916 vann det – som första arbetarpartiet i världen – enkel riksdagsmajoritet (103 av 200). Teoretiskt sett borde det alltså ha varit väl förberett för eldprovet 1917. Under ytan gömde sig dock många allvarliga svagheter. Partiets officiella ideologi var kautskyistisk ”ortodox marxism”, som teoretiskt fördömde ”revisionismen” men saknade helt egen revolutionär strategi. Det förstod aldrig den ryska revolutionens betydelse för Finland (innan alltför sent) – trots att de revolutionära händelserna i Finland 1905 och 1917 hörde direkt ihop med revolutionerna i Ryssland. Lenins och andra bolsjevikers teorier var praktiskt taget okända i det finska partiet. Även den allmänna teoretiska nivån i partiet var mycket låg, fränsett den lilla gruppen av intellektuella som kom med 1905 – och även den förblev ”kautskyismen” trogen trots sin verbala radikalism.

Året 1917 ledde även i Finland till allt radikalare massrörelser. På våren bröt det ut stora strejker, inklusive torpare- och lantarbetarstrejker och i städerna uppstod hungerkravaller. Partiet försökte balansera efter bästa förmåga och flöt tillsammans med massrörelserna – utan att på något sätt leda dem. Samtidigt litade det fortfarande på parlamentarismen som sin huvudstrategi och bildade på sommaren tillsammans med flera borgerliga partier en gemensam regering (eller senat, som den autonoma finska regeringen kallades för). Tillsammans med sina regeringspartners drev partiet genom den s.k. maktlagen som proklamerade att parlamentet hade den högsta verkställande makten i Finland. Men bakslaget kom blixtnabbt när Kerenskijs ”provisoriska revolutionära regering” i Petrograd upplöste det finska parlamentet och utlyste nyval – som ledde till att socialdemokraterna förlorade sin majoritet. Inte ens detta fick partiet att dra nya slutsatser. Dess högerflygel tog öppet ställning mot fortsatta massrörelser och vänstern fortsatte med sin obeslutsamma vacklan. Initiativet gled allt klarare över till den s.k. rödgardiströrelsen. Den uppstod delvis som de radikaliserade massornas spontana reaktion mot de beväpnade borgargarderna och delvis under inflytandet av de fåtaliga finska arbetare som stod i kontakt med bolsjeviker och revolutionära ryska trupper. Bolsjevikrevolutionens seger i Petrograd i november ledde sen även i Finland till en storstrejk och till en situation där makten under några dagar låg i de röda gardenas och strejkkommittéernas händer. Men när den socialdemokratiska ledningen – inklusive ”vänstern” – beslutade att avblåsa storstrejken efter att ha fått genom sin kravlista, lät de det unika tillfället att glida ur sina händer. Borgerligheten grep initiativet och proklamerade på egen hand Finlands självständighet². När den

¹ Dessa ”aktivister” startade i början av världskriget 1914 sitt samarbete med Tyskland genom att skicka över unga män för militär utbildning. De anslöts till en särskild jägarbataljon. När dessa jägare under klasskriget 1918 återvände till Finland, spelade de en viktig roll i den vita armen och i den protyska politiken efter kriget.

² När borgarregeringen blev tvungen att motvilligt vända sig till Sovjetregeringen och be den att erkänna Finlands självständighet, kunde Lenin inte göra något annat än skriva på erkännandet och skaka hand med Svinhufvud eftersom den finska arbetarrörelsen under novemberstrejken hade låtit den revolutionära situationen att glida ur sina händer.

sen i slutet av januari blivit tillräckligt stark för att börja inbördeskriget, blev även den socialdemokratiska ledningen tvungen att mot sin vilja gripa till vapen och bilda tillsammans med de röda garderna en revolutionär regering ("folkdelegationen"), som initialt tog makten i södra Finland. Trogna för sina traditioner strävade folkdelegationen efter att skapa en parlamentarisk republik i stället för arbetarrådets makt. Alla dessa planer förblev dock bara kortvariga spekulationer, ty eftersom bolsjevikerna – i sitt eget trångmål – inte kunde hjälpa sina finska klassbröder, besegrade den bättre utbildade vita armén – med hjälp av de tyska invasionstrupperna – de dåligt utrustade och i många fall odisciplinerade röda garderna i början av maj 1918. Det såg ut att dödslockorna klämtade för hela den finska arbetarrörelsen.

Den finska borgerligheten, arbetarrörelsen och Sovjetunionen mellan världskrigen

Efter inbördeskriget var den finska borgerligheten i en situation där den hade förlorat sitt forna starka ryggstöd i Ryssland och med nöd och näppe räddat sig från arbetarnas revolution. Denna skrämmande erfarenhet fick den att agera på ett extremt grymt, men samtidigt dumt och kortsynt sätt. I förhållande till Sovjetryssland var dess linje glasklar: Efter bolsjevikrevolutionen var dess forna ryggstöd nu en dödsfiende. Ingen överenskommelse eller fredlig samexistens med den var möjlig. Varje sådan tanke stämplades som "landsförräderi" och man var beredd att alliera med vem som helst mot "det röda odjuret", ty det representerade den sociala revolutionens spöke som man just lyckats slå ned i det egna landet. Men eftersom denna extrema fientlighet inte kunde motiveras för de breda massorna i så enkla termer, maskerades den med ultranationalismens kläder. Härefter skulle rysshät i en finsk borgares vokabulär bli synonym till "fosterländskhet".

Eftersom den finska borgerligheten inte på något sätt vågade lita på att den "självständighet" som den erövrat genom sin "befrielsekrig" skulle vara tryggad, behövde den nya starka ryggstöd. Därför var majoriteten av borgarna under sommaren och hösten 1918 beredda att göra landet till det kejsrliga Tysklands vasallstat. Rädslan hade tydligen mer eller mindre förblindat dem, ty på sensommaren valde det stympade parlamentet (där socialdemokraterna inte fick delta) en tysk prins till Finlands kung³. När denna illusion snart krackelerade (genom Tysklands kapitulation), hamnade "kungamakarna" inom borgerligheten i en ytterst generande situation. Man fick skicka ett nytt sändebud med mössan i handen till segrarmakternas huvudstäder för att be om ursäkt för de begångna dumheterna. Detta sändebud var den forna tsargeneralen, den vita arméns överbefälhavare Karl Gustav Mannerheim, som hållit sin distans till kungaäventyret. Han blev efter tyskvännen Svinhufvud Finlands statsförvaltare och började snart söka lösning till "ryssproblemet" genom att engagera landet i olika interventionskrig mot Sovjetryssland. Finska vita soldater deltog bland annat i estniska inbördeskriget 1918, i interventionen i Sovjetkarelen (i Aunus) 1919 och ytterligare i en intervention i Östkarelen (i Viena) 1921-22. Men framför allt förhandlade Mannerheim med den vite ryske generalen Judenits om finskt deltagande i dennes krigståg mot Petrograd 1919 – trots att han visste att Judenits var kompromisslös motståndare till Finlands självständighet, som han var tillsatt att försvara som statsförvaltare. Denna plan hamnade dock på hyllan då Mannerheim i sommaren 1919:s presidentval förlorade stort mot liberalen K.J. Ståhlberg.

Efter interventionsplanernas kraschande, när tron på bolsjevikernas snabba fall visade sig illusorisk, tvingades den finska borgerligheten till fredsavtal med Sovjetryssland 1920, men betraktade avtalet bara som en tillfällig vapenvila. Det panikartade sökandet av allierade mot "det röda odjuret" fortsatte. Under de följande åren gjorde de borgerliga regeringarna sitt yttersta för att åstadkomma en gemensam försvarspakt mellan de s.k. "buffertstaterna" – d.v.s. Sovjetrysslands västliga grannländer. Dessa planer visade sig dock vara helt orealistiska. På 30-talet gjorde Finland flera försök att dra sina nordiska grannländer med i gemensam försvarsallians – givetvis riktad mot Sovjetunionen

³ Hela vänstern var utesluten ur parlamentet – utom en gammal socialdemokrat, som hade offentligt gått emot revolutionen och därför inte fängslats.

– men ju närmare det nya storkriget kröp sig, desto snabbare sprack sig även denna bubbla. Men ju mer isolerad den finska borgerligheten blev – och ju starkare Sovjetstaten växte – desto större illusioner odlade man i Helsingfors. Drömmarna om Storfinland och erövringen av Karelen vann mer genklang i borgerliga kretsar än någonsin förr⁴. Under 30-talet visade den finska borgerligheten minsann inte en gnutta av sådan ”nationell realism” som den i dag gärna skryter med. Trots att Sovjetunionen mot slutet av 30-talet knappast kunde karakteriseras som ”världsrevolutionens brännpunkt”, förblev borgerligheten i Finland lika mycket fånge av inbördeskrigets logik som sommaren 1918. Efter Hitlers maktövertagande i Tyskland började allt fler borgare – emotionellt påverkade av gamla tysksympatier och fångslade av nazismens dynamik – återigen rikta sina blickar mot Tyskland, men Hitlers allians med Sovjetunionen 1939 blev ett hårt slag för dessa stämningar – åtminstone för tillfället. När Sovjetunionen började skörda hem sin del av allianspakten genom att gå i krig mot Finland 30. november, fick den finska borgerligheten – efter 20 år av resultatlöst sökande av allierade – konstatera att den stod ensam mot en stormakt. Den tilltänkta triumfmarschen till Karelen blev i stället en desperat försvarskamp mot stor övermakt. Det sovjetiska krigståget blev förvisso inte heller någon triumfmarsch, men i februari lyckades den röda armén äntligen penetrera de finska försvarslinjerna och därmed ”rädda den röda arméns ära”. Därefter avbröt den dock sin offensiv och skrev på ett fredsavtal med Helsingforsregeringen för att undvika interventionshotet från England och Frankrike. Fredens pris blev att Sovjetunionen fick de flesta av de områden de ursprungligen krävt. Snart började situationen dock ännu en gång vända åt det hållet som stor del av den finska borgerligheten redan länge drömt om. Alliansen mellan Hitler och Stalin gick mot sitt slut och den gamla tyskvänligheten vaknade igen i Finland. En smal krets av ledande politiker och militärer förde hemliga förhandlingar med Berlin och resultatet blev att starka tyska trupper skickades till Norra Finland och själva den finska armén anslöt sig till det tyska angreppet på Sovjetunionen efter 22. juni 1941. Denna ”fortsättningskrig” blev den sista blomstringsperioden av de finska stormaktsdrömmarna. Den segervissa yran drog med sig, inte bara nästan hela borgerligheten, utan även många av socialdemokratin ledare, som blev ivriga påhejare för ”Storfinland” – inom ramen för ”det nya Europa”. De mest optimistiska trodde t.o.m. att dess gränser skulle sträcka sig ända till Uralbergen. De första sprickorna i detta självbedrägeri uppstod 1943, men borgerligheten levde vidare i sin gyllene dröm till sommaren 1944, då den katastrofala försvagningen av den militära situationen tvingade den att bryta med Tyskland och börja den långa vägen mot ”finlandisering”. Att den – trots sin ”allianspolitik” och övriga utrikespolitiks totala misslyckande – lyckades behålla makten, får den tacka – fränsett några intelligenta och tillräckligt opportunistiska politiker från sina egna led – framför allt de krafter som den hängivet bekämpat under 25 år, nämligen Sovjetunionen och den finska kommunismen, vilka också i grunden förändrat karaktär sen 1918.

I förhållande till arbetarrörelsen var den finska borgerlighetens handlingslinje våren 1918 entydig och konkretiserades i dess tidningar genom det flitigt använda uttrycket ”att utrota socialismen för hundra år framåt”. I den hårdföra monarkistiska staten som ”tyskvännerna” skisserade fanns det ingen plats för en självständig arbetarrörelse.⁵ I den segerrika vita arméns spår följde hämnmordens, avrättningarnas och terrorns våg. Åtminstone 10 000 ”röda” avrättades utöver de som stupat i striderna. 80 000 sattes in i koncentrationslägren, där minst 10 000 dog av svält eller sjukdomar. De vitas ofta uttalade syfte var att fortsätta på samma sätt för att få en slutlösning på problemet, men den växande arbetskraftsbristen, och framför allt ”kungamakarnas” fall på hösten

⁴ Dessa erövringsidéer var till exempel bland studenterna helt dominerande strömning. Dessutom stöddes de öppet av högerpartierna, delar av centerpartierna och – under kriget 1941-44 – även av flera socialdemokratiska ledare. Institutioner som skolan, kyrkan och armén hade en viktig del i ”uppfostran” till ”Karelenaktivistiska” idéer.

⁵ Det gamla arbetarpartiets högerflygel försökte organisera sig redan på våren 1918 – direkt efter krigets slut – genom att sprida deklARATION där den beskrev revolutionen som ”kriminellt misstag”. Men inte ens den fick några lagliga möjligheter innan i november, då de bildade det nya SDP.

1918 tvingade statsledningen att börja släppa ”vanliga” röda krigsfångar från lägren och att retirera från arbetarrörelsens fullständiga tillintetgörande.

”Den starka statsmakten” råkade ut för nästa bakslag sommaren 1919 när interventionsdrömmarna kraschade och landet utropades till republik med mittenborgarnas och socialdemokraternas röster. (Det socialdemokratiska partiet, SDP, fick nu delta i valen och parlamentsarbetet efter att ha varit uteslutet från parlamentet sen våren 1918.) I presidentvalet sommaren 1919 vann det liberala Framstegspartiets kandidat K.J. Ståhlberg och blev därmed republikens första president. Detta löste konstitutionsstriden för de närmast följande tio åren. Den finska borgerlighetens nya linje i förhållande till arbetarrörelsen blev: Relativt stor frihet för SDP (som fick åren 1926-27 till och med bilda regeringen) – men skoningslöst krig mot kommunisterna. Denna enkla handlingslinje komplicerades dock av att ”den rena kommunismen” i Finland representerades bara av det lilla SKP, vars ledning befann sig i Petrograd och Moskva och opererade i Finland bara via sitt underjordiska nätverk. Kommunismens massinflytande i Finland kanaliserades däremot via massorganisationer – fackföreningar, ungdomsorganisationer, kvinno-organisationer o.s.v. – och åren 1920-1923 via det lagliga Socialistiska arbetarpartiet (SSTP) (Efter förbudet mot SSTP fortsatte dess arbete bl.a. via lagliga valorganisationer utan partibeteckning.). SKP hade i dessa organisationer stort, och ibland avgörande inflytande, men officiellt var de inte ”kommunistiska”. Denna taktik kunde dock inte länge rädda SKP från repressionen. Efter en kort tid av förvirring startade den finska borgerligheten ett skoningslöst krig⁶ för att utrota kommunismen. Redan 1920 fängslade man hela den konstituerande kongressen av SSTP och samma år dömdes över 300 vänstermänniskor för ”landsförräderi”. År 1922 – efter finska Karelaktivisternas misslyckade intervention i den sovjetiska Östkarelen – fängslades över 200 människor för att SSTP hade givit ut en fredsdeklaration. Och hösten 1923 förbjöds slutligen hela SSTP och dess partiledning fängslades. Borgerligheten hade sen revolutionen 1918 haft en militärt organiserad ”skyddskårsorganisation” som sträckte sig över hela landet. Den förfogade sig också över en stark, permanent strejkbrytarorganisation, känd som ”exportfred”. Och 1923 kompletterades detta nätverk av klasskrigsorganisationer genom att grunda ”Finlands skyddsförbund” – med kommunismens tillintetgörande som sin speciella uppgift.

I tre successiva vågor utplånades den legala – och huvudsakligen även illegala – kommunistiska rörelsen. Först avslöjades SKP:s ”militarlinje” och dess organisatörer fångades in 1927, vilket snabbt ledde till att hela det underjordiska nätverket kunde rivas sönder. Sen krossades den kommunistledda lagliga fackliga centralorganisationen SAJ när SDP drog sig ur organisationen och den kunde därefter förbjudas 1929⁷. Den tredje vågen blev att den fascistiska ”Lapporörelsen” och den finska statsmakten i hjärtligt samförstånd tillintetgjorde kommunismens alla lagliga möjligheter att påverka politiken och samhället 1929-1930. ”Lapporörelsen” dök först upp hösten 1929 då den f.d. strejkbrytargeneralen Vihtori Kosola i österbottniska byn Lappo ledde sina anhängare till angrepp mot de kommunistiska ungdomarna som samlats där. Snart därefter följde en hel serie välorganiserade möten, vars huvudtema blev krossandet av kommunismen. Vid sidan av storbonden Kosola och hans lokala stab leddes rörelsen av en samling välkända industriägare, höga militärer – och präster. Dess politiska bas bestod – utöver Lappo-området fanatiskt religiösa bönder – av småborgerligheten men också av viktiga delar av intelligentsian och tjänstemännen. Rörelsen finansierades mestadels av storkapitalisterna, framför allt från exportindustrierna. Från slutet av 1929 växte ”folkrörelsen” som en lavin. Den praktiserade en medveten och framgångsrik ”dubbelstrategi” – genom att först göra angrepp och rena terrorhandlingar och därefter kräva av statliga myndigheter

⁶ Den viktigaste rollen i detta krig spelade Finlands hemliga polis (EK) Mot slutet av 20-talet hade den samlat på sig väldiga massor av information och erfarenheter och blev allt farligare för SKP:s ”underjordiska” arbete. Den infiltrerade alla organisationer och lyckades gång på gång riva sönder partiets hemliga nätverk Vid mitten av 30-talet kan man anse att den hade vunnit kriget.

⁷ Detta underlättades av splittringen i SKP:s egna led och av partiets vansinniga linje i början av ”tredje perioden”.

nya lagar. Den krossade många kommunistiska tryckerier, kidnappade hundratals människor⁸, mishandlade otaliga vänstermänniskor och mördade flera av sina offer. Den trängde sig också olagligt i domstolar och ”upplöste” egenmäktigt stort antal kommunalfullmäktigemöten 1930. *Samtidigt* ställde rörelsen med stor framgång ett antal strikta krav på statsmakten. Den krävde bland annat omedelbart förbud mot utgivningen av kommunistiska tidningar, arrestering av de kommunistiska parlamentsledamöterna, regeringens avgång och bildande av ny regering under en ”för folkrörelsen acceptabel” statsminister (Svinhufvud) samt generell förbud mot all slags kommunistisk verksamhet – och fick genom alla sina krav! I juli 1930 organiserade ”Lapporörelsen” en stor bondemarsch till Helsingfors som maktuppvisning – och regeringens och arméns representanter hälsade den välkommen. Men denna storoffensiv sommaren 1930 – som krossade SKP:s hela offentliga verksamhet och försvagade kännbart hela arbetarrörelsen – blev samtidigt slutpunkten för ”Lapporörelsens” triumfmarsch. Den hade fyllt framgångsrikt och i nära samarbete med statsmakten sin uppgift, men när den började utveckla allt mer självständig maktdynamik och gå utanför sina givna ramar, blev det snart skilsmässa med statsmakten – och en stor del av finansiärerna. Den finska kapitalismens situation 1930 var allvarlig men krävde ingalunda en ny Mussolini eller Hitler. När Kosola började leka en sådan, började hans utförsbacke. När ”Lapporörelsens” mord och kidnappningar började omfatta även socialdemokrater, liberala borgare och slutligen ex-president Ståhlberg (som också kidnappades), distanserade sig majoriteten av borgerligheten från den. De ville ha selektiv repression – d.v.s. ”demokrati utan kommunister”. När den hårt trängda ”Lapporörelsen” slutligen i februari 1932 satsade allt på ett kort och gjorde ett väpnat kuppöversök, slog armén utan problem ned det. Senare under 30-talet blev det fascistiska partiet – ”Fosterländska folkrörelsen” IKL – aldrig igen en seriös maktfaktor, utan förblev snarast de övriga partiernas ”demokratiska alibi”.

Men samtidigt med ”Lapporörelsens” uppgång och fall förde den hemliga polisen, EK skoningslös jakt mot SKP:s kvarvarande nätverk och aktivister med stora framgångar. Åren 1930-35 arresterades och dömdes för ”landsförräderi” över 2500 vänstermänniskor – över hälften av de 4412 personer som åren 1919-1942 dömdes för detta ”brott”. Efter 1935 sjönk talet kraftigt och EK:s ledning hamnade även i övrigt i viss blåsväder, ty det avslöjades att dess ”kommunistregister” innehöll massor av politiker och kulturpersonligheter som ingen i sina vildaste fantasier kunde kalla för ”kommunister”. Den politiska repressionen i Finland minskade alltså mot slutet av 30-talet, men de finska kommunisterna hade föga anledning att glädjas för detta, ty i deras redan glesa led pågick då en mycket skoningslösare och effektivare rensning än EK någonsin kunnat prestera – Stalins och Jezjovs slakt på SKP:s kader inom Sovjetunionen.

Under andra världskriget ökade den politiska repressionen mot den finska arbetarrörelsen kraftigt igen. Under vinterkriget 1939-40 fanns det visserligen inte särskilt stor anledning till detta, ty den kommunistiska rörelsen var fullständigt lamslagen och SDP och fackföreningscentralen SAK stödde helhjärtat kriget. Trots detta kvävdes alla uttryck av krigsmotstånd i sin linda. Under den korta fredsperioden 1940-41 var den främsta oppositionsrörelsen ”Sällskapet för fred och vänskap med Sovjetunionen” (SNS), som i praktiken förblev det enda synliga tecknet på kommunistisk aktivitet under denna epok. Dess demonstrationer och möten fick snart en omfattning som skrämde borgerligheten ordentligt. Konsekvensen blev att regeringen vägrade att registrera SNS, polisstyrkorna angrep och upplöste dess demonstrationer och i slutet av 1940 förbjöds sällskapet och dess ledning fängslades.

När det s.k. fortsättningskriget – där Finland var allierad med Tyskland – började i juni 1941, kvävdes all opposition mot kriget snabbt och effektivt. Jämfört med vinterkriget var det mycket svårare att motivera arbetarna till den nya krigsinsatsen. Den vilade inte på någon konsensus och demokratiska beslut i parlamentet eller ens i hela regeringen, utan var resultat av hemliga överenskommelser som en handfull politiker och militärer hade träffat med Nazi-Tyskland. Därför kunde

⁸ Dessa kidnappningar gjordes oftast med bilar, som sen körde offren till den sovjetiska gränsen.

varje antikrigsopinion och offentlig diskussion ha lett till allvarliga konsekvenser (för krigspolitikerna). Detta förklarar att man inte bara fängslade kommunisterna och deras sympatisörer, utan även antikrigsoppositionen inom SDP. Under kriget fick statspolisen (som nu officiellt hette så) allt större befogenheter att förfölja även den borgerligt-socialdemokratiska "fredsoppositionen" som dök upp 1943-44, vars röst man dock i första hand försökte tysta genom strikt krigscensur. Finland hade genom kriget placerat sig i den tyska fronten för "nytt Europa", även om den skilde sig från övriga vasallstater genom sin, åtminstone formellt, parlamentariskt-demokratiska system. Men trycket mot detta system var hårt. Landet fick en nästan allomfattande samlingsregering som sträckte sig från fascisterna i IKL till SDP, men hade Tyskland vunnit kriget, hade även Finland mer all säkerhet "nazifierats" i slutändan. Detta hände dock inte och nederlaget 1944 ledde borgerligheten till sin djupaste kris sen 1918, men öppnade samtidigt dörren för SKP att första gången i sin historia träda fram i offentligheten och bli ett lagligt parti. För att förstå partiets beteende i detta avgörande vändpunkt måste man söka orsakerna i dess historia under sina första 26 år, 1918-1944.

Den finska kommunismens födelse och barnsjukdomar

När ledarna av revolutionsregeringen (folkdelegationen) och andra partiledare i sista stund hade lyckats fly till Sovjetryssland, började de under våren och sommaren på allvar fundera både på sitt eget socialdemokratiska förflutna och på framtiden. De var tvungna att plågsamt rannsaka sin egen vacklan och obeslutsamhet före och under revolutionen och oundvikligen jämföra sig själva med bolsjevikledarna och deras verk – Sovjetstaten. Den jämförelsen blev förstås inte särskilt uppmuntrande för dem och framkallade hos många en reaktion av självförakt samt oemotståndlig vilja att frigöra sig från hela sitt förflutna för att kunna anamma den nya revolutionära ideologin – bolsjevismen. Denna psykologiska reaktion fick i många fall drag som liknade den kristna väckelseideologin. Ett bra exempel på detta var självkritiken som skrevs sommaren 1918 av Otto Ville Kuusinen (som senare spelade en central roll i såväl den finska som internationella kommunistiska rörelsen). Ett annat exempel var resolutionen från SKP:s konstituerande kongress i slutet av augusti 1918 (som också var Kuusiners verk). Båda texterna ger starkt intryck att de kunde – i andra förhållanden – ha skrivits av gamla inbitna syndare som äntligen har sett ljuset och blivit omfödda. Kuusiners resolutionsförslag vann i kongressen över gamla fackföreningsledarnas alternativa förslag och den genomsyrades av överdrivet avståndstagande från det förflutna och av ytterst mekaniskt sätt att anta kommunismens teser och världsrevolutionens perspektiv. Man avvisade i princip "den gamla fackliga och parlamentariska verksamheten", menade att "proletariatets diktatur" uteslöt "varje form av demokrati" och ställde i dagordningen "omedelbara förberedelser för väpnad revolution" – i ett läge där den finska arbetarklassen låg och förblödde totalt nedslagen! I mötet genomfördes också en diskussion om den nationella frågan där emot varandra stod Rosa Luxemburgs syn om all nationell kamps reaktionära karaktär under imperialismen och Lenins tes om nödvändigheten att erkänna den nationella självbestämmanderätten⁹. Dessutom beslutade kongressen att omedelbart börja publicera kommunistisk litteratur, öppna hemliga etappvägar till Finland samt öppna en s.k. militärlinje inom partiet. Dess uppgift blev – utöver förberedelser för väpnad revolution – att värva nya soldater till den röda armén bland den stora finska flyktingmiljön¹⁰. Till partiordförande valdes Kullervo Manner och till centralkommitteen O.V. Kuusinen, Y. Sirola, J. Rahja, L. Letonmäki och K. Evä. Av dessa var Kuusinen utan tvekan den mest begåvade. Han började sin karriär 1905 som "vänsterns" teoretiker, hade avgörande inflytande vid grundandet av SKP med sina ultravänsteristiska teser och lika avgörande inflytande senare i omläggningen av kursen. Han avancerade snabbt till viktig ställning inom Komintern, skrev bl.a. den

⁹ Beslutet om denna fråga uppsköts dock till en senare tidpunkt.

¹⁰ En av de viktigaste arbetarledarna som lyckades fly, var Oskari Tokoi. Han ledde sin legion av rödgardister i Murmansk-området och ville först fortsätta kampen, men sen kom han i kontakt med brittiska interventionstrupper i området och kom överens med dessa om att delta i deras krig mot bolsjevikerna. Detta ledde naturligtvis till att SKP betraktade honom som fiende.

tredje kongressens teser om taktiken och tillhörde Kominterns sekretariat till dess nedläggning 1943. Han blev också en viktig kugge i Stalins hierarki där han fungerade som en slags ”hovideo-log” som alltid fick formulera först angreppen till exempel på Trotskij, Zinovjev och Bucharin. Ännu kort före sin död 1964 fick han av Chrusjtjov uppdraget att författa angreppen på Mao Tse-tung. Av de övriga ledamöterna i centralkommitteen var Yrjö Sirola en professortyp, vars uppgift blev marxistisk utbildning av partikadern och som hade turen att dö precis innan de stora utrensningarna 1936. Letonmäki var en känd f.d. fackföreningsledare och Evä och Rahja var gamla bolsjeviker. SKP:s första ordförande Kullervo Manner hade före revolutionen varit bl.a. talman i parlamentet och under revolutionen ordförande i folkdelegationen. Han förblev partiordförande hela 15 år (1918-1933) trots att han var Kuusinens främsta antagonist i flera partistrider före 1935 – året då han försvann i fånglägrenas gulag. Eino Rahja – som blev legendarisk i SKP för sina egenmäktiga och ofta sanslösa äventyrligheter – hann dö 1936, just innan verkställandet av sin dödsdom.

I SKP:s konstituerande kongress deltog bara 90 personer, men i sin sammansättning representerade den utan tvekan mycket mer det gamla arbetarpartiets ledarskikt än det nya Socialdemokratiska partiet (SDP), som bildades samma höst. SKP:s valda ledning hade klart brutit med sin gamla ”centrism” och proklamerat sig för ”revolutionär kommunism”. Den hade – åtminstone formellt – insett nödvändigheten att kombinera revolutionär teori med motsvarande praxis och att ställa sina uppgifter utifrån internationalismens perspektiv. Men kongressens dokument och allmänna stämning blottade samtidigt oerhört stora svagheter i det nya partiets ideologiska arsenal. Dess ultravänsteristiska teser om förkastandet av all facklig och parlamentarisk verksamhet samt tron på omedelbar närhet av en ny väpnad revolution i Finland visade en djup alienation från den politiska verkligheten och klasskampens villkor i det ”vita” Finland hösten 1918., vilket snart ledde till djupa skillnader och motsättningar inom den unga kommunistiska rörelsen i Finland. Mycket av dessa ”barnsjukdomar” kan förklaras med partiets påtvingade ”landsflyktighet” i Sovjetryssland, som blev ett permanent tillstånd ända till 1944. Det separerades från sina potentiella anhängarskaror av en extremt välbevakad gräns – som åtminstone i början blev ytterst svårforcerat hinder för både information och personliga kontakter. På sitt sätt levde SKP från första början i ”fångenskap” i Sovjetstaten. Detta kunde man kanske leva med så länge som ”värdstatens” och den finska arbetarklassens intressen var i stort sätt identiska. Men genom Sovjetstatens gradvisa stalinisering försvagades denna intressegemenskap undan för undan. SUKP:s talrika linjeändringar tvingade även SKP till snabba tvärvändningar – som ofta på inget sätt motsvarade den finska klasskampens behov. Tvärtom gynnade de ofta den reformistiska socialdemokratins nya tillväxt – och skapade svårbegripliga nya motsättningar bland den finska kommunismens anhängare. Att SKP och tiotusentals andra finska arbetare fick leva över en kvarts sekel i påtvingat landsflykt var ett viktigt faktum som gör det möjligt att förstå varför partiet blev en så viljelöst offer – och senare verktyg – för den stalinistiska utvecklingen. Det hjälper också att förstå varför stalinismen än i dag är så stark i partiet – eller varför ordet ”internationalism” i många finska kommunisters vokabulär är samma sak som ”stöda Sovjetunionen”.

Sökandet av den sanna vägen 1918-1921

Efter SKP:s grundande i augusti 1918 gällde det att börja verkställa kongressens beslut i Finland. Där började situationen snart att ändras. Det tyska nederlaget tvingade borgerligheten att släppa de flesta röda fångarna från lägren och arbetarnas kampvilja började i viss mån att stiga överraskande snabbt. Åren 1919-21 präglades av stigande strejksiffror och den allmänt revolutionära utvecklingen i världen gav i viss mån mod för den nedslagna arbetarklassen. Trots att denna konjunktur gynnade och möjliggjorde ett antal påstridiga strejker, var det klart att klasskampssituationen i Finland dessa år (eller överhuvudtaget före andra världskriget) aldrig nådde en punkt där ett revolutionärt maktövertagande på kort sikt hade blivit en möjlighet. För SKP blev detta en ny paradoks. När Finland nu äntligen hade fått ett revolutionärt arbetarparti, verkade den situationen som hela partiet

var skapad för aldrig materialiseras. Denna återvändsgränd blev sen efter 1923 ett viktigt skäl för växande interna svårigheter och splittringstendenser inom den kommunistiska rörelsen i Finland.

Men när SKP hösten 1918 hade gjort ett beslut att prioritera förberedelser för ny väpnad kamp, började man strax försöka verkställa det. Partikadern som skickades över till Finland började grunda nya hemliga röda garden och träna dessa i vapenbruk. Verksamhetens omfattning förblev dock mycket begränsad eftersom man inte hittade särskilt många frivilliga, och knappast ens de trodde särskilt mycket på snabbt väpnat uppror. Partiet försökte också organisera bland meniga soldater i den nya värnpliktsarmén som grundats 1918. Våren 1919 uppstod det visserligen oro bland de värnpliktiga, men den utvecklades aldrig till öppen kamp eller fick klar politisk karaktär. SKP utarbetade också en ambitiös plan för röda flyktingar i Norra Sverige. Bland dem bildades i all hemlighet ”den röda bataljonen i Nordsverige”, som efter revolutionens utbrott skulle skickas över till Finland. Denna plan modifierades hösten 1919 så att bataljonen skulle marschera rakt över Norra Finland för att försvara ”den karelska kommunen” mot vita angrepp från Finland. Även denna plan fick lyftas på hyllan när det rätta tillfället aldrig kom. Men hela planen avslöjades när dess arkitekter (bl.a. Edvard Gylling) redan hade lämnat Sverige och den svenska borgerligheten fick bra tillfälle att skrika skyhögt om ”bolsjevikfaran”. Dessa militära planer och ”operationer” under SKP:s första år fortsatte ända till 1921-22, men ingen av dem ledde till önskat resultat – utom den framgångsrika rekryteringen av finska flyktingar till röda armén för att försvara sovjetmakten. I största allmänhet återspeglade de den för sin tid så vanliga tron på snabb revolutionär seger och kunde därför ses som helt logiska förberedelser. Ändå måste man säga att de i SKP:s fall mest återspeglade dess dåvarande ultravänsterism, ty partiet avstod medvetet från alla andra former av förberedelser – till exempel arbetet i massrörelserna och alla andra former av ”laglig verksamhet”, som deltagandet i valen¹¹. Det största felet var kanske att SKP på inget sätt försökte koppla ihop ”den väpnade kampen” med arbetsplatskampens nivå och karaktär. Dess revolutionsuppfattning reducerades till *en* aspekt – den militära aktiviteten – och även den grundade sig på grov felbedömning av situationens mogenhet.

Ohållbarheten av SKP:s militaristiska linje började snart bli klart för en del av partiledningen efter att själva Kuusinen skickades till Finland i början av 1919. Han tog kontakt med gamla kamrater som hade släppts från koncentrationslägren och planerade återuppbyggande av arbetarrörelsen. Dessa hade till överväldigande del helt andra åsikter än Kuusinen i sådana frågor som deltagande i ”laglig” verksamhet, fackföreningskamp och valen och de såg ingen mening med SKP:s hemliga uppbyggnad av ”nya röda garden”. Deras ståndpunkter var i det rådande läget utan tvekan mycket mera realistiska än Kuusiners och övriga SKP-ledningens, men samtidigt förutspådde de kommande konflikter, som senare skulle uppstå mellan SKP:s ”emigrantledning” i Sovjetryssland och den ”lagliga” politiska och fackliga ledningen i Finland. För många ledare i Finland förblev kontakten med kommunismen ganska ytlig, ty bara ett fåtal av dem försökte på allvar fördjupa sig i dess teorier och förstå dem¹². De drevs till vänster om SDP av bitterheten mot nederlaget i klasskriget och av den vita terrorns tryck, men många av dem styrdes fortfarande av arvet från ”det gamla arbetarpartiet”. Och detta arv innehöll också starka doser av empiricism, teoriförakt och allmän perspektivlöshet inom ramen av den traditionella strejk-demonstration-valsedel strategin. När de revolutionära förväntningarna sen efter 1923 allmänt började sjunka, började också den ”lagliga rörelsens” och framför allt den fackliga ledningens vacklan och splittringstendenser snabbt sprida sig.

¹¹ I valen 1919 var SKP för bojkott. Man spred s.k. ”manifest för röd valsedel”, som uppmanade arbetarna att bojkotta valen och göra uppror. Detta förblev dock ett slag i luften.

¹² Kanske det enda stället i Finland där den ”lagliga” rörelsens aktivister effektivt studerade marxism var de politiska fångarnas fångelse i Ekenäs (”Ekenäs-universitet”), men för de flesta förblev konsekvenserna av studierna inte så stora.

Våren 1919 var det i alla fall klart att SKP:s sändebud Kuusinen var i mycket större behov av ”upplysning” än de han skulle upplysa. Han själv märkte det snart och förändrade gradvist sin attityd gentemot den ”lagliga kampen”, tills han slutligen blev den främsta organisatören av kampen om arbetarklassens massorganisationer. Samtidigt som detta blev början till kraftig ökning av kommunismens massinflytande, ledde det också till två års öppna splittring i SKP, ty partiets emigrantledning följde på inget sätt Kuusinen ”sinnesförändring”. Den tog avstånd från honom,, bannlyste hans skrifter och slutligen uteslöt honom från partiet. Men i Finland riktade Kuusinen sitt arbete allt mer gentemot den starka radikala vänsteroppositionen inom SDP, som hade påverkats av världsrevolutionens framgångar 1919 och var extremt missnöjd mot Väinö Tanners högerlinje¹³. Snart lyckades vänstern ta över partiets teoretiska tidskrift och några andra partitidningar. I september erövrade den det Socialdemokratiska ungdomsförbundet – som lämnade SDP och leddes fram till 1923 av kommunister, men förbjöds samtidigt med SSTP. Vänstern fick också mycket stark position i Socialdemokratiska kvinnoförbundet och i Arbetarnas idrottsrörelse (TUL). Däremot misslyckades den i huvudstriden om själva SDP. Dess partikongress i december 1919 var så väl förberedd av högerflygeln att den kunde behålla sina ställningar och börja utesluta vänsteraktivister redan under kongressen. Snart efteråt hade vänstern eget möte där man konstaterade att ”den finska arbetarklassen har inget socialistiskt arbetarparti” och beslöt att snarast grunda ett sådant. Det Socialistiska arbetarpartiet grundades redan i maj 1920 och även om hela SDP-vänstern inte kunde karakteriseras ”kommunistisk”, stod kommunismen i så hög kurs att kongressen beslutade att ansluta SSTP i Komintern. Detta beslut ledde till att alla kongressdelegater fängslades och dömdes för ”landsförräderi”. Men bara en månad senare beslöt Helsingfors socialistsiska kommunalorganisation att grunda om Socialistiska arbetarpartiet (SSTP), som man dock av försiktighetsskäl inte anslöt till Komintern. Ett nytt ”lagligt” revolutionärt parti blev alltså grundat. Det samlade snabbt 25 000 medlemmar i 500 partiavdelningar. I valen samlade det mellan 10-15% av rösterna och bland den fackligt organiserade arbetarklassen vann det snart över majoriteten. SSTP blev alltså kommunsrens ”lagliga” ansikte i Finland under åren 1920-23 – perioden som på goda grunder kan klassas som den finska kommunismens mest fruktbara tid.

Sin största seger vann Kuusinen nya strategi när vänstern lyckades erövra majoriteten inom den fackliga centralorganisationen SAJ (Finlands LO). I dess kongress i maj 1920 hade vänstern cirka 65% av delegaterna och fick alla ledarposter. Trots alla förföljelser och periodiska bakslag lyckades kommunisterna behålla sin majoritet under hela 20-talet, även om deras ”egna” fackliga ledare mot slutet av årtiondet allt mer frigjorde sig från SKP-ledningens grepp. 1929 krossade borgerligheten dock – med socialdemokratins draghjälp – den radikala fackföreningsrörelsen

Men 1920 när kommunisterna ”tog över” SAJ, försökte de naturligtvis också använda den som kampens verktyg. 1919-1920 pågick ett rasande krig om Finlands stora hamnar mellan hamnarbetarna och de omfattande strejkbrytararméerna som arbetsgivarna organiserat. Gång på gång ledde detta till våldsamma sammandrabbningar. I denna situation använde SAJ:s ledning med stor framgång ”rullande punktstrejkernas” taktik, som ofta överraskade och förvirrade arbetsgivarna. Men varken dessa strejker eller den långa strejken och lockouten i metallindustrin hade några större politiska konsekvenser och från 1921 började stridsviljan dala igen. Som balansräkning av det första uppsvinget av klasskampen efter 1918 kan man säga att den nya SAJ:s ledning skötte sina kort väl under strejkkampen men lyckades inte – och försökte inte heller särskilt mycket – att främja kommunismens sak på den politiska nivån. Det finns förstås inga bevis att detta skulle ha varit

¹³ Väinö Tanner var en av SDP:s mest betydande och bäst kända ledarna under ett halvt sekel. Han blev ökad för sina hårda tag och sin antikommunism. Under sin karriär hann han vara bl.a. senator (regeringsmedlem) 1917, statsminister 1926-27, ”Lapporörelsens” tilltänkta diktator kandidat 1930 (han själv avvisade med förakt ”erbjudandet”), ständigt medlem av krigspolitikens ”inre cirkel” under kriget 1939-44 (när även det fascistiska IKL satte med i regeringarna), dömd krigsbrottsling 1945 och slutligen frontfigur för SDP:s yttersta höger 1957-62.

möjligt i den rådande situationen, men nästa sommar riktades häftig kritik mot SAJ:s ledning för dess förmenta passivitet och bundenhet till enbart traditionella kampformer.

Samtidigt som Kuusinen och hans anhängare erövrade och grundade ”lagliga organisationer”, fortsatte SKP:s ledning i Petrograd att tillämpa sin egen linje. Den misstrodde starkt SSTP och skickade över gränsen till Finland sina egna sändebud för att motverka Kuusinens auktoritet och grunda nya röda garden. Partiet lyckades dock inte att åstadkomma några konkreta resultat med sin ”missionsverksamhet” och till råga på allt fick det i själva Petrograd mot sig en argt opposition. Den grundade sig i verklighet mer på bitterhet mot de röda flyktingarnas eländiga levnadsvillkor än på någon alternativ politisk linje och ledde till katastrofalt våldsamt utbrott 31. augusti 1920, då en grupp bevärade oppositionella trängde sig in i partiledningens möteslokal och sköt till döds åtta partimedlemmar – inklusive Jukka Rahja. Men ”Kuusinengruppen” i Finland blev dock för SKP-ledningen en mycket farligare motståndare än denna ”revolveropposition”. Den hade sen 1919 ignorerat partiledningens instruktioner och nu hotade öppen splittring när Kuusinen samlade sina anhängare till Stockholm sommaren 1920 med avsikt att ”likvidera emigrant-SKP” till förmån för SSTP.

Kuusinen hade under sin vistelse i Finland blivit helt övertygad om att SKP:s linje var felaktig och att SSTP:s ledning följde den enda tänkbara linjen inom landet. Med andra ord hade han dragit slutsatsen att höja den till kommunismens enda representant i Finland¹⁴. Han, Sirola och de flesta ledarna av SSTP ignorerade kallelsen till SKP:s tredje partikongress i Petrograd – och kongressen blev helt utan delegater från landet där SKP skulle leda revolutionen! Motkongressen i Stockholm tog ett antal beslut som i sak betydde nedläggning av SKP och erkännande av Socialistiska arbetarpartiet som den revolutionära arbetarrörelsens enda legitima representant i Finland. Just dessa beslut ledde till den tidigare nämnda uteslutningen av Kuusinen från SKP. Den hann dock aldrig träda i kraft, ty snart fick Kuusinen ett brev från Lenin med inbjudan till Moskva för att författa ”teser om taktiken” för Kominterns tredje kongress. Komintern började samtidigt hårda påtryckningar mot SKP för att hindra den hotande offentliga splittringen och påtvinga partiet en kompromisslösning. Och SKP-ledningen kunde inte revoltera på samma sätt som de tyska, holländska och italienska ”vänsterkommunisterna”. Den levde ju i Ryssland och kunde inte gärna bita handen som födde den!

SKP:s försoningskongress 1921 och dess konsekvenser

För Sovjetryssland var 1921 framför allt NEP-politikens år och för Komintern året då man definitivt slog tillbaka de ultravänsteristiska strömningarna. För SKP:s del var det också klart att man skulle bli tvungen att ena leden genom att kurera partiet från de första årens ”barnsjukdom”. Samtidigt visade det sig också klart att massrörelserna i Finland återigen gick mot hårdare tider. Den ekonomiska konjunkturen hade åter vänt sig neråt och borgerligheten gick till offensiv – inte bara mot arbetarklassen, utan även mot Sovjetkarelen trots fredsavtalet 1920. Som förevändning användes påståendet att Sovjetregeringen hade svikit sitt löfte att ge befolkningen där självstyre. I denna situation började SKP:s 4:e kongress i Petrograd. I kongressen – som nu för första gången hade en representativ delegation från Finland – stod två kompakta grupper mot varandra och deras respektive ledare – Kuusinen och Manner – angrep ytterst skarpt varandra. Efter hårda påtryckningar från Kominterns representanter (Bela Kun och Karl Radek) kom man slutligen överens om ”kompromisslösning”, som i praktiken gav segern till Kuusinen-gruppen och SKP:s ”likvidering” begravdes i all tysthet. Kongressen karakteriserades som uttryck för den finska kommunismens ”mognande”. Partiets båda grupper hade hittat en syntes som – åtminstone till synes – kombinerade en bred laglig massrörelse och en smalare, underjordisk leninistisk förtrupp. I sina beslut accepterade kongressen kominterns teser om arbete i massrörelser och parlamentariska val samt om kommunistisk organisering i värnpliktsarmén och bland småbrukarna. Besluten betonade viktigheten av kampen för ”dags-

¹⁴ Detta antyds bl.a. av SSTP:s (inte verkställda) beslut att ansluta sig till Komintern, ty SKP tillhörde redan Komintern och i varje land kunde det finnas bara ett kommunistiskt parti.

kraven” men också av propagandan för arbetarkontrollen – som skulle binda ihop kraven med slutmålet inför den annalkande kampen om makten. Kongressen betonade också betydelsen av ”demokratisk partidisciplin” och slog fast partiets underjordiska organisation, den s.k. cellorganisationen, och dess förhållande till de kommunistiska fraktionerna i den ”lagliga” verksamheten. Partiets ”kommandostruktur” kompletterades så att man – utöver ledningen i Petrograd – skapade en ”Finlandsbyrå” i Helsingfors. Slutligen valde man en ny centralkommitté – där båda grupperna var representerade och som bestod av Kuusinen, Sirola, Eino Rahja och Manner.

Det såg ut att partiet gick emot en ljusare framtid. Det hade enat sina led och hade brett inflytande i olika massorganisationer – och de avgörande klasstriderna såg ut att snabbt närma sig. Dessa antaganden var dock för tidiga. Trots kongressbesluten visade det sig svårt att nå enighet i aktion och ju längre in i 20-talet man kom, desto mer avstannade ökningen av massinflytandet – och desto längre bort verkade de väntade avgörande striderna fly. Under resten av 1921 manifesterade sig den fortsatta oenigheten framför allt på två olika nivåer. På sommaren bröt det ut en häftig debatt om kommunistisk fackföreningspolitik i SSTP:s huvudtidning. Niilo Wälläri (som hade varit aktiv i den amerikanska revolutionära syndikalistorganisationen IWW) och Hanna Malm (Manners fru) gick till hårt angrepp mot SAJ-ledningen och anklagade den för ”opolitiskt agerande”. De krävde omedelbar masskamp för arbetarkontroll och ockupation av fabriker. Dessa artiklar hade säkerligen inspirerats av fabriksockupationerna i Italien året innan och de gav inga särskilt konkreta förslag om hur man skulle kunna gå tillväga i den rådande situationen i Finland. Men det bryska sättet att plötsligt stänga partitidningarna för debatten – trots att kongressen hade betonat behovet att propagera för arbetarkontroll – visade hur litet den ”lagliga” rörelsens ledning hade tänkt på strategin som ett konkret problem och hur hårt bunden den var till just sina ”traditionella kampformer”.

Den andra striden inom partiet gällde frågan om väpnad kamp. Ledarna i Petrograd var övertygade om att ett nytt uppror närmade sig snabbt och sommaren 1921 grundade man med all hast en ny rödgard i Norra Finland samt smugglade vapen till den. Denna operation grundade sig på Edvard Gyllings gamla plan om ”skandinavisk sovjetrepublik”. De vita ”Karelenaktivisterna” hann dock slå till först genom sin nya intervention i Östkarelen men slogs tillbaka av röda armén med hjälp av lokalbefolkningen. När de vita ”befriarna” flydde hals över huvud tillbaka till Finland, fick SKP:s ”militärlinje” ännu ett tillfälle att demonstrera sina färdigheter. I januari 1922 trängde sig en grupp finska rödgardister vid höjden av Salla över gränsen till Finland under ledningen av SKP-aktivisten Jahvetti Moilanen. Han fick med sig ett antal skogsarbetare och rekryterade dessa till ”Nordens röda guerillabataljon”. Som bataljonchef proklamerade han att ”revolutionen har börjat” men nöjde sig slutligen med att ”expropriera” ett antal bolagskassor, vapen och hästar och sen återvända i all hast över gränsen till Sovjet. Varken den sovjetiska utrikesministern Tjitjerin eller den nya SKP-ledningen var särskilt förtjusta i detta ”fläskuppror”¹⁵. Tiden hade sprungit förbi SKP:s ”militärlinje” och ”fläskupproret” blev SKP:s sista militäroperation före 1939. Den tvivelaktiga äran att vara ”upprorets” organisatör fick bära Eino Rahja.

I slutet av 1921 hade SKP dock även seriösare problem att lösa. I efterdyningarna av finska Karelenaktivisternas nämnda krigståg såg det ut att ett större krig mellan Finland och Sovjetryssland kunde bryta ut när som helst. Partiet stod inför ett riktigt eldprov. Komintern hade ställt sig bakom enhetsfrontpolitik i internationell skala och detta passade mycket väl ihop med den aktuella situationen i Finland. Krigsfaran var akut och borgerligheten hade gått över till offensiv mot hela arbetarrörelsen efter kampåren 1919-20 – strejkaktiviteten hade minskat betydligt. SSTP började organisera bred massrörelse mot krigsfaran och drog med tiotusentals människor. I december värdjade det till SDP för att få det med i gemensamt antikrigsmanifest, men SDP vägrade. Därför publicerade SSTP i januari i eget namn ett manifest som uppmanade alla finnar att resa sig mot

¹⁵ Detta ”guerilla-aktion” döptes till ”fläskupproret”, ty chefen för ”Nordens röda guerillabataljon”, Jahvetti Moilanen talade till ”sina trupper” stående på en fläsklåda.

krigsplaner och konstaterade att detta låg i varje finsk arbetares intresse. Trots att manifestet var ganska försiktigt i sina ordval, skrämde det statsledningen ordentligt. Den fängslade omedelbart manifestets undertecknare, som sen utan vidare dömdes till långa straff ”för landsförräderi”. SSTP organiserade (denna gång med SKP-ledningens stöd) en lyckad kampanj mot de politiska domarna och när inget krig bröt ut, verkade partiet ha skött sina kort väl och förstärkt sitt inflytande bland massorna. Det borgerliga försöket att ge kommunisterna skulden för mordet på den liberala inrikesministern Heikki Ritavuori (direkt efter fängslandena) misslyckades också fullständigt¹⁶.

Snart följde dock ett bakslag på grund av SKP-ledningens klumpiga agerande. Partiledningen hade skickat ut ett hemligt cirkulär om att mobilisera arbetarhjälp för den svältande ryska befolkningen. I en mening i brevet uppmanade man arbetarna att stjäla och samla ihop verktyg på sina arbetsplatser som en del i hjälpkampanjen. Brevet hamnade i socialdemokraternas händer och den vägen till pressen, som använde det till att skandalisera hela hjälpkampanjen. Detta ökade knappast SKP:s auktoritet i arbetarnas ögon. Saken blev inte bättre av att SKP-ledningen först viftade bort hela brevet som ”polisprovokation” och när detta inte höll, gav hela skulden för en lojal kvinnlig parti-medlem. Till slut ledde historien till den första offentliga striden inom SKP sen partikongressen 1921. Debatten i (SSTP:s) partipress blev synnerligen häftig, men återigen satte partiledningen tvärstopp för den och förklarade samtidigt att partidisciplinen skulle skärpas ordentligt¹⁷. Hela kalabaliken visade dock framför allt att partikongressen 1921 *inte* hade fått slut på oenigheten, utan nya skarpa skillnader dök snart upp. De viktigaste av dessa hade med förhållandet mellan den ”underjordiska” och den ”lagliga” verksamheten att göra. Många av SSTP:s ledare ville till och med helt lägga ned den hemliga verksamheten och 1923 ledde sådana åsikter bland annat till uteslutning av en SSTP-riksdagsman.

Trots allt blev balansräkningen för SSTP:s verksamhet relativt positiv. Valkampanjen 1922 blev en framgång – partiet fick 15% av rösterna och 27 representanter i parlamentet. I slutet av året lyckades man äntligen att få SDP-ledningen med i enhetsfrontstanken. I januari 1923 organiserade de båda partierna gemensamma demonstrationer för politiska fångar och ”mot utsugartullar”. När SDP lyckades att bara få en liten minoritet i SAJ:s kongress, verkade kommunismens masstöd ha nått nya höjder. Men nya bakslag var på väg – både inifrån och utifrån!

SKP:s försvarskamp under motvind 1923-1928

Kampanjerna 1922 och enhetsfrontdemonstrationerna i januari 1923 var utan tvekan framgångar för den finska kommunismen, men motreaktionen kom snabbt. Borgerligheten var ordenligt skakad och började en väldig antikommunistisk kampanj. Man grundade en ny organisation med den precisa målsättningen att ”tillintetgöra kommunismen” och döpte den till ”Finlands skyddsförbund”. Kraven om att krossa kommunismen växte snabbt och i augusti 1923 slog den statliga polisen (EK) till. Det lagliga partiets – SSTP:s – hela ledning, alla funktionärer och riksdagsmän fängslades och dömdes för ”landsförräderi”. Partiet förbjöds och dess egendom beslagtogs. Detta var ett ytterst hårt slag mot kommunismens lagliga arbetsmöjligheter, även om några kanaler ännu förblev öppna – framför allt valorganisationer och den fackliga centralorganisationen SAJ.

Just i denna olyckliga situation visade sig dock de finska kommunisterna mycket mindre kapabla och förberedda att försvara sig än tidigare. Arbetarklassens reträtt och relativa passivitet – och borgerlighetens offensiv – fortsatte. Detta skulle ha krävt fortsatt enhetsfrontpolitik. SKP:s ledning tyckte dock inte det. Under sin femåriga påtvingade emigrantperiod hade den lärt sig att lyssna på ”husbondens röst” och att anpassa sin linje efter SUKP:s och Kominterns behov och önskemål. Mot

¹⁶ Inrikesministern Heikki Ritavuori mördades av en adlig högerextremist H. Tandefelt, som försökte efter mordet – klädd i arbetskläder – att fly till Siltasaari (arbetarrörelsens högborg) men kunde gripas efter att oavsiktligt skjutit sig själv i foten.

¹⁷ Debatten gällde både småstöldernas praktiska betydelse i klasskampen och partiledningens klumpiga bortförklaringar efter att brevet hade offentliggjorts.

slutet av 1923 blev en revolution i Tyskland allt mer sannolik och därför vände sig Kominterns *alla* partier från enhetsfrontpolitik mot kamp om makten. I Finland hade dock denna linjeändring ingen objektiv grund. SKP började igen att smugla in vapen och ”militäre experter” i Finland och på hösten gjorde man ett försök att mobilisera massorna till gatudemonstrationer, men allt detta förblev slag i luften. Detta fick dock inte SKP-ledningen att ändra sig. Anhängarna av fortsatt enhetsfrontpolitik tystades och ledningen var fortfarande övertygad om att man stod inför en revolutionär situation. SUKP:s och Kominterns ”boljseviseringskampanj” togs med besked upp även i SKP, där man nu började kräva ”strikt bolsjevistisk disciplin”. Denna kampanj samt beslutet att inte bilda ett nytt ”lagligt” parti lyfte till ytan motsättningar som redan länge pyrt sig i leden. Det bröt ut en ny öppen partistrid. En part i striden var SKP-ledningen som – nu styrd av Kuusinens unika förmåga att förutse vart vinden skulle blåsa – hade lärt sig konsten att blixtsnabbt anpassa sig till SUKP:s aktuella linje och beslutat att hålla rörelsen i Finland i fast grepp. För den var det redan hösten 1923 mycket viktigare att strikt följa SUKP:s ”generallinje” än att analysera realistiskt läget i Finland. Under de följande åren fördjupades denna kurs av snabba tvärvändningar – utan någon hänsyn till de aktuella politiska konjunkturerna i Finland – och fick allt mer groteska former. Motparten i parti-striden var en talrik grupp ledare inom den ”lagliga” rörelsen, framför allt fackföreningsrörelsen.

Oppositionsgruppen leddes – åtminstone formellt – av den gamla syndikalisten Niilo Wälläri och de flesta andra ledarna var veteraner från det gamla arbetarpartiets fackliga verksamhet. En central tes var att ”bryta sig loss från emigrantledningens grepp” och att skapa ett rent lagligt parti som skulle ledas från Finland. Man använde mycket ”proletarromantisk” och anti-intellektuell terminologi – även om SKP-ledningen knappast kunde klassas som en grupp intellektuella. Wälläris analyser om det politiska läget i Finland var utan tvekan mycket mer realistiska än SKP-ledningens – både 1924-25 och 1928, men det ständiga betonandet av rörelsens nationella karaktär och det ovillkorliga förkastandet av all underjordisk verksamhet under det ”vita Finlands” hårt repressiva förhållanden var svårförenliga med revolutionär marxistisk teori och praxis. Mot slutet av 20-talet fördjupades den fackliga ledningens fastlåsnings vid ”gamla beprövade metoder” och man blev allt ovilligare att riskera de redan uppnådda positionerna inom fackföreningsrörelsen och parlamentet genom massaktioner. Oppositionens färdriktning var gradvis distansering från kommunism och närmande till vänstersocialdemokrati och (det gamla arbetarpartiets) pragmatism. Denna utveckling återspeglade dock klart SKP-ledningens oförmåga att skapa ett balanserat förhållande mellan den ”underjordiska” och den ”lagliga” verksamheten och att vinna ”fältarbetarnas” förtroende genom realistiska och verklighetstroga analyser – i stället för simpla befallningar. SKP:s ledning lyckades aldrig att implantera kommunistisk teori och praxis i den ”lagliga” rörelsen. I stället växte det fram en allt större skepsis mot ledningen som inte lyssnade på rörelsens synpunkter och erfarenheter, utan kom gång på gång utifrån med verklighetsfrämmande linjedragningar och snabba tvärvändningar – må vara att dessa i sin tur var tvingade på SKP av SUKP:s ledning.

1925 började de ekonomiska konjunkturerna i Finland vända uppåt och arbetarnas kampvilja återigen växa. Det bröt ut nya strejker, som sen kulminerades i de stora metall- och hamnstrejckerna 1927-29. Även om utvecklingen aldrig ledde till en ny revolutionär kris, präglades slutet av 20-talet av skärpt klasskamp i Finland. SKP antog 1925 Kominterns teser om den imperialistiska kapitalismens ”andra period”, som karakteriserades av vacklande högkonjunktur och stabilisering. Men partiets tolkning om läget i Finland återspeglade mycket mer SUKP-ledningens behov i partiets inre strid än verkligheten i Finland. Stalin-Bucharin-gruppens Kina-politik och kampen mot Trotskij-Zinovjev-oppositionen behövde internationella bevis om sin linjes riktighet – som ”självständiga bonderörelser” och ”nationella rörelser”. I Finland fanns ingen sådan bonderörelse och nationalismen florerade mest inom den ”aktivistiska” högern. Men SKP-ledningen lät inte verkligheten stå på vägen och skapade en illusion om att en stor del av bondeklassen var på väg att bryta sig loss från

det borgerliga Bondeförbundet – trots att utvecklingen gick åt rakt motsatt håll¹⁸. SKP:s enda fel var dock inte att det inte fanns förutsättningar för sådan ”självständig” rörelse åren 1925-27. I sin ”bondepropaganda” försökte partiet inte dra småbrukare till den kommunistiska rörelsen, utan spred i stället illusioner om ”politiskt självständig småbrukarrörelse”. År 1919 hade den dåvarande ultravänsteristiska partiledning krävt omedelbar kollektivisering av jordbruket. År 1923 korrigerade man linjen till allians mellan arbetare och bönder, som skulle kräva bara expropriering av storgodsen. Men 1926-27 svängde pendeln över till en annan ytterlighet. Nu skulle man närma sig småbrukarna utan att försöka övertyga dem om kollektiva jordbrukets fördelar och utan att ens kritisera deras nationalism. Partiets småbrukartidning (Talonpojan sanomat) som startades med stora förhoppningar förblev obetydlig och lades ner efter bara ett år. Partiet intresserade sig också första gången för kvinnorörelsen, men även där propagerade man (från kommunistisk ideologi) självständig rörelse, som dock inte blev av. Partiets nyvaknade intresse för den nationella frågan fick dock åtminstone en positiv konsekvens. Man förde en kraftig kampanj för den svenskspråkiga befolkningens rättigheter – även om den inte kunde klassas som ”förtryckt nationalitet”.

SKP:s politik i den finska fackföreningsrörelsen 1925-28 grundade sig på tre viktiga faktorer. För det första ville partiet absolut behålla SAJ som en ”bro” mellan den Sovjetiska och den västliga fackföreningsrörelsen, eftersom Profintern (den röda fackföreningsinternationalen) hade blivit allt mer isolerad efter sammanbrottet av det Brittiskt-Sovjetiska samarbetet. För det andra upplevde SKP det som mycket viktigt att använda strejkrörelserna som vapen mot Tanners socialdemokratiska minoritetsregering 1926-27. För det tredje hade SKP antagit SUKP:s tes att den brittiska imperialismen förberedde på kort sikt krig mot Sovjetunionen – där Finland också skulle bli indragen på brittiska sidan – och att detta krig skulle bryta ut när som helst. Med hjälp av dessa faktorer kan man lättare försöka förstå de märkliga piruetterna och tvärvändningarna i SKP:s fackföreningspolitik under dessa år. Bilden kompliceras dock av att SAJ:s ledning började allt mer vackla – och i slutändan vägra – i genomförandet av SKP:s befallningar. Detta ledde till allt djupare motsättningar och i början av den s.k. ”tredje perioden” till öppen splittring.

I slutet av 1920-talet hade SAJ viss internationell betydelse som den enda stora kommunistledda fackliga centralorganisationen i västvärlden. SKP ville absolut bevara den som enhetsorganisation. När socialdemokraterna inför kongressen 1926 hotade att splittra SAJ, fick dess ledning den svåra uppgiften att hindra splittringen men samtidigt hålla SDP:arna på mattan. Profinterns ”starke man” Melnitsjanski skickades till kongressen för att garantera ”rätt beslut”. I slutändan fick SAJ:s ledning dock på eget ansvar ge ordförandeposten åt en SDP:are – samtidigt som man behöll en klar vänstermajoritet i ledningen. Nu började en period av ständiga kommunikationssvårigheter och oenigheter mellan SKP och SAJ. 1927 ville SKP att SAJ skulle skicka en observatör till Amsterdam-internationalens (den socialdemokratiska fackföreningsinternationalens) kongress i Paris. SAJ:s ledning – som var rädd för att bli stämplad som ”Moskvas röst” i internationella kongresser – vägrade lyda ordern, vilket skärpte motsättningen till SKP. 1928 skötte SAJ ännu sämre sin ”diplomatiska roll”. Den hade byggt en unik bro för den Sovjetiska fackföreningsrörelsen genom att förhandla fram ett samarbetsavtal mellan de finska, norska och Sovjetiska fackföreningsrörelserna. Men när det var dags att ratificera avtalet, vågade inte SAJ göra detta, för ledningen var rädd att Sveriges LO skulle i så fall bryta alla förbindelser och SDP i Finland dra sig ur SAJ. Trepartsavtalet rann ut i sanden och SKP (och Profintern) kritiserade bittert SAJ. Spända förhållanden fortsatte tills början av ”tredje perioden” satte stopp för alla avtal – och svepte bort hela SAJ.

Åren 1927-28 präglades av stora stridbara strejkrörelser. 1927 inträffade den långa strejken och lockouten i metallindustrin. För SKP kom denna strid ”i rätt tid” av två skäl. För det första kunde

¹⁸ En stor del av landsbygdsbefolkningen, åtminstone i Södra Finland stödde arbetarrörelsen och deltog i röda garden 1918, men när torparna befriades och fick egen jord i början av 20-talet, försökte Bondeförbundet ta hela åran för sig själv. Som nya småbrukare började många f.d. torpare rösta på Bondeförbundet. Först efter världsdepressionens början 1929 började många av dem bryta med det.

den riktas mot Tanners socialdemokratiska regering och därmed bevisa regeringens arbetarfientliga karaktär. För det andra kunde den användas ”som ett slag mot den brittiska imperialismens krigsförberedelser i Finland” eftersom den lamslog hela krigsmaterialproduktionen. Strejken fick omfattande internationell hjälp – mest från Profintern. När arbetsgivarna slutligen gjorde stora eftergifter, beslutade SAJ-ledningen att avsluta strejken. SKP ville fortsätta strejken för att den hade så stor politisk betydelse och kritiserade SAJ hårt. Tio månaders stora hamnstrejk 1928-29 sköttes – från SKP:s synvinkel – ännu sämre. Strejken var nära att bryta ut redan 1927, men SAJ uppsköt den med ett år. När den till slut började, fick den mot sig en stor beväpnad strejkbrytararmé och den påbörjande världsdepressionen försvårade kampvillkoren. SAJ blev till slut tvungen att avsluta strejken genom en dålig kompromisslösning. SKP för sin del ville utvidga strejken och göra den till ”spjutspets mot krigsförberedelserna”. Denna bittra oenighet utvecklades sen till öppen splittring.

Förhållandena mellan SKP-ledningen och ”vacklarna” i SAJ-ledningen bröts oåterkalleligt.

Vid granskningen av SKP:s fackföreningspolitik 1925-28 kan man konstatera att de komplicerade rollerna och uppdragen som partiledningen ville ge SAJ var alltför motsägelsefulla för att fullföljas på ett lyckat sätt. Och sättet som instruktionerna skickades från Profintern via SKP till SAJ skapade inte något större förtroende hos den fackliga ledningen. Den klamrade sig ännu hårdare fast vid ”rent fackföreningsarbete”, började känna sig främmande för allt politiskt arbete och betedde sig i ökande grad som en ”ansvarsfull” facklig byråkrati. Man kan också se att SKP:s välmenande försök att använda fackföreningsrörelsen som ett politiskt vapen inte alltid var särskilt realistiska (”omedelbara krigsrisker” 1927) eller ens revolutionära (agerandet som äktenskapsmäklare mellan de Sovjetiska och västerländska fackföreningsrörelserna).

Katastrofen 1928-1934

I slutet av 20-talet samlades mörka moln från alla håll ovanför huvudet på SKP. Det hade klarat sig relativt bra under repressionsvågen 1922-24. Trots förbudet mot det lagliga partiet (SSTP) och omfattande fängslanden hade man kunnat fortsätta olika verksamheter även ”lagligt” – till exempel genom valorganisationer (”arbetarnas och småbrukarnas valallians”), laglig tidning och fackföreningsrörelsen (SAJ). I valen mellan 1924-29 fick man stigande röstsiffror och nådde samma nivå som i början av 20-talet¹⁹. Tanners regering 1926-27 blev också en relativt gynnsam period för SKP, ty trots sin fientlighet mot strejker och sin flirt med skyddskårerna minskade regeringen repressionen mot kommunisterna. Efter dess avgång började allt hårdare vindar blåsa igen. Detta berodde mest på att strejkrörelserna 1927-28 bevisade för borgerligheten att den inte längre hade råd att tolerera fackföreningar där kommunisterna hade maktpositioner – när inte ens de starka strejkbrytarorganisationerna hade kunnat krossa strejkerna. När världsdepressionen sen nådde stormstyrka i Finland, fick borgerligheten ett ypperligt tillfälle att slå ett dödligt slag mot kommunismen som ”laglig” rörelse med stort inflytande bland arbetarna. Detta hände i SAJ:s fall med socialdemokraternas hjälp, men för riktiga grovgörat stod den hemliga polisen (EK), som krossade SKP:s underjordiska nätverk samt den fascistiska massrörelsen (”Lapporörelsen”), som – med statsmaktens välvilliga hjälp tillintetgjorde den ”lagliga” verksamheten.

Rent formellt sett hade SKP en respektingivande kapacitet att besvara slag med slag. Trots detta visade det sig vara helt oförmöget att hindra pulveriseringen av sin organisation – för att inte tala om att gå till motoffensiv. Det viktigaste skälet till denna katastrof var att SKP:s ledning hade redan då reducerats till ingenting mer än en megafon och ett verktyg för SUKP:s stalinistiska ledning och anslöt sig lydigt till kominterns nya tvärvändning – denna gång till ”vänster”. Vändningen till ”tredje periodens” politik genomfördes under en tidpunkt då den var synnerligen oanvändbar i den dåvarande situationen i Finland. Just när den borgerliga generaloffensiven nådde sin fulla styrka, såg SKP sin huvudfiende i den ”socialfascistiska” socialdemokratin och i ”vacklarna” i den egna

¹⁹ I valen 1929 fick denna allians 11,5% av rösterna.

rörelsen – även om den enda vettiga möjligheten att ens försöka organisera motstånd skulle ha varit återgång till enhetsfrontpolitiken, som man med viss framgång tillämpat 1922-23. När depressionen effektivt lamslog arbetarnas kampvilja, proklamerade SKP att den omedelbara revolutionära kampens period hade börjat. När den fascistiska terrorn ohindrat härjade i hela landet 1929-30, kunde SKP ingenstans organisera något minsta motstånd²⁰. Det hade dock tid att bygga vackra luftslott om att organisera revolutionärt arbete i armén, bland småbrukarna, bland kvinnorna och bland de arbetslösa – utan att något av detta materialiserades. Partiet pratade om att skapa ”mäktiga revolutionära massrörelser” och att resa ”de röda fackföreningarna” till kamp – i ett läge där dessa hade betydligt färre medlemmar än själva SKP. Den enda kända massaktionen från SKP:s sida år 1930 var deras olagliga 1. maj-demonstration, men i allmänhet kan man konstatera att deras ultra-revolutionära fraseologi inte fick någon motsvarighet i verkligheten. Till och med Komintern fick slå fast att ”SKP hade fullständigt misslyckats i sin uppgift” och ta själv över ansvaret över ”finska ärenden” från SKP:s ledning. Detta var förstås rent hyckleri, ty SKP:s ledning hade bara med en dåres envishet försökt tillämpa linjen som dikterats av Komintern. Ingenting hjälpte dock, utan de vidlyftiga stridsplanerna som SKP med Kominterns hjälp författade, förblev bara ord på papper. Planen om ”uppbygget av röda fackföreningar” i Finland hade i den meningen mer trovärdighet än på andra håll, att de skulle representera fortsättning av (år 1929 förbjudna) SAJ:s arbete. Den 1930 grundade SAK var en rent socialdemokratisk splittrarorganisation, men i det rådande läget blev även fortsättningen av SAJ en illusion. Trots detta förbjöd SKP sina medlemmar att ansluta sig till SAK för att fortsätta kampen där²¹. SKP:s propaganda bland småbrukarna nådde inte heller några resultat – trots att omfattande tvångsauktioner av små bondgårdar väckte stort missnöje och till och med väpnat bondeuppror i den lilla österbottniska byn Nivala. SKP:s propaganda om hur ”de Sovjetiska bönderna frivilligt bildade kollektiv” (åren 1930-31!) väckte – av naturliga skäl – inget genklang hos de österbottniska småbrukarna.

Partiets beskrivning om händelserna 1929-30 går också till historien som ett exempel på, hur mycket stalinismen hade dödat dess förmåga att analysera samhällskrafter. SKP såg nämligen ”Lapporörelsens” aktioner och den allmänna högeroffensiven i samhället som en komplett, fullbordad fascistiskt statskupp, trots att dessa bondefascister agerade bara som borgaroffensivens spjutspets och verktyg i den selektiva repressionen mot kommunisterna. När ”Lapporörelsen” började få självständig dynamik utöver denna roll och gjorde 1932 ett verkligt försök till statskupp, bröt den övriga borgerligheten med dom och armén kväste kuppörsöket. Varje ”analys” som SKP presterade åren 1930-34 talar dock om ”fascistisk diktatur” som fullbordat faktum. I själva verket kan man säga att SKP just dessa år – under sin mest ”vänsteristiska” period – slutgiltigt dog som en revolutionär organisation med förmåga till levande revolutionär analys och aktiv revolutionär kamp. Kanske just därför blev övergången från en ultravänsteristisk fraseologi till ultraopportunistisk klasslös folkfrontspolitik 1934-35 så lätt – desto lättare efter att den stalinistiska mordmaskinen åren 1936-38 likviderade de gamla SKP-kadrerna i Sovjetunionen, med undantag av servila lakejer som Kuusinen.

SKP stupade inte i ”tredje periodens” svarta hål helt enad. 1928 stötte den ut sin gamla ledare Eino Rahja, vars nära förhållande till Zinovjev låg honom till last. Den verkliga oppositionen kom dock från höger. Wälläri och andra ”vacklare” hade redan 1924 börjat distansera sig från partiets linje och 1929 fullbordades skilsmässan. De hade under strejkerna 1927-28 demonstrerat sin vilja att agera självständigt från SKP-ledningen. Framför allt ville de med mycket försiktigt agerande hindra SAJ:s hotande splittring och undvika att ”provocera” den aggressiva högern. När Bucharins grupp föll i Komintern, stöttes de ut ur SKP. Splittringen begränsade sig inte till SAJ, utan även ”arbetar-

²⁰ SKP själv påstår att det i Helsingfors uppstod en arbetarnas självförsvarsgrupp – men i vilket fall som helst märktes inga synliga resultat av dess existens.

²¹ SKP lekte visserligen med tanken att göra ”revolutionärt avslöjandearbete” i SAK, men av detta blev inget, ty de fåtaliga kommunister som fortfarande var på fri fot kunde inte samtidigt arbeta i två olika fackföreningar.

nas och småböndernas” riksdagsgrupp klövs itu och oppositionen bildade ”Finska arbetarnas vänstergrupp” samt lyckades även ta över några tidningar. Deras balansakt i SAJ lyckades dock inte. När de – under SKP:s tryck – motvilligt proklamerade generalstrejk som stödaktion för de politiska fångarnas hungerstrejk i Ekenäsfängelset, misslyckades strejken totalt och socialdemokraterna lämnade SAJ. 1930 krossades de på samma gång som SKP, men eftersom de inte hade någon underjordisk organisation, blev katastrofen för deras del ännu större – de utplånades helt enkelt från jordens yta. Om detta inte hade hänt, är det möjligt att de – på samma sätt som ”Kilbomarna” i Sverige – hade utvecklats till rent nationellt, halvsocialdemokratiskt parti, men inte till något revolutionärt alternativ till SKP. Senare anslöt en stor del av dem till SDP eller efter kriget till SKDL (SKP:s frontorganisation) – eller förblev oberoende fackföreningsmän som Wälläri.

Folkfrontspolitik utan folkfront 1934-39

Den borgerliga storoffensiven 1929-30 lyckades att effektivt krossa den kämpande fackföreningsrörelsen och de revolutionära organisationerna. Delvis just därför kunde den finska kapitalismen relativt snabbt efter 1933-34 lämna bakom sig den djupa depressionen och återhämta sig från den. Detta skapade förutsättningar för politisk övergång från hårda högerregeringar till alliansregering mellan SDP och de borgerliga centerpartierna 1936. Men den nya regeringskoalitionen var inte nödvändigtvis någon ”fredskraft” – som många folkfrontentusiaster i SKP trodde. Dess främsta funktion var att skapa harmoniska tillväxtpotentialer för den finska kapitalismen – och att börja rusta upp inför det annalkande kriget. Den kunde visserligen minska den politiska repressionen – eftersom ”den kommunistiska faran” hade tills vidare eliminerats – men dess linje gentemot ”ärkefienden” i öst förblev glasklar. När Sovjetunionen reagerade på misslyckandet av sin folkfrontstrategi (efter München-avtalet och nederlagen i Frankrike och Spanien) och skrev på allianspakten med Hitler i augusti 1939, förändrades hela världssituationen drastiskt – inte minst från Finlands synvinkel. Stalin började i snabb takt ”hämta hem” sina vinster på de områden som pakten hade lämnat i Sovjetunionens ”intressesfär”. Finland tillhörde dessa områden och när regeringen i Helsingfors inte gick med på kraven om gränsflyttningar hösten 1939, utan utmanade ”ärkefienden”, tog den röda armén – med vissa besvär – genom krig de krävda områdena. När den utlovade hjälpen från England och Frankrike dröjde, var den finska regeringen i mars illa tvungen att gå med på fredsavtal (och Sovjetunionen begravde för sin del i all tysthet Kuusinenens marionettregering i Terijoki).

Efter 1933 började kvarlevorna av den totalt nedslagna SKP sakta och smärftfullt återhämta sig från katastrofen 1930. Den förödmjukade partiledningen började så småningom skicka till Finland nya instruktioner. De ledde till gradvis reträtt från ”tredje periodens” politik och sen i allt snabbare takt till 180 graders vändning i partilinjen. Kuusinen med sin unika politiska ”luktsinne” kunde alltid snabbt förutse och anpassa sig till Stalins vändningar och dessas konsekvenser. Han förstod att den huvudlösa äventyrspolitikerna 1929-34 var på väg ut och skulle ersättas med ”folkfrontpolitik”. Detta betydde enhetsfront med socialdemokraterna (som tidigare kallats ”socialfascister”), men framför allt strävan till klassarbete med borgerlighetens ”antifascistiska” och ”fredsälskande” delar samt internationell allianspolitik gentemot England och Frankrike. SKP-ledningens Kuusinentrogna majoritet hade vissa svårigheter att få hela partiet att ställa sig bakom den nya linjen. Kullervo Manner och Eino Rahja med sina respektive grupper, samt åtminstone delvis Toivo Antikainen stretade emot, men de flesta partikadern var redan så demoraliserade att de accepterade apatiskt varje ny linje som serverades uppifrån. Det största problemet var dock att ”folkfrontpolitiken” inte hade några praktiska tillämpningsmöjligheter i den rådande politiska situationen i Finland. Grundbulten i hela strategin var ”växande fascistisk fara”, men efter det misslyckade kuppförslaget 1932 minskade denna fara snabbt och skulle inte bli aktuell igen innan världskriget började. Den andra grundförutsättningen i ”folkfrontlinjen” var samarbete mellan kommunister och ”alla progressiva antifascistiska krafter som var beredda att utöka demokratin”. Men från 1936 var det just dessa ”progressiva krafter” som hade regeringsmakten i Finland – och de hade inga som helst avsikter att

upphäva förbudet mot kommunistpartiet och än mindre att börja samarbeta med det. Dessutom förutsatte folkfrontiden att ”fredsölskande krafter” skulle tillsammans hindra det hotande kriget mot Sovjetunionen. I praktiken började dessa ”fredsölskande krafter” snabb upprustningspolitik inför det annalkande kriget – och deras tilltänkta fiende var varken Tyskland, England eller Frankrike. Således ställde SKP sig själv en omöjlig uppgift när det efter 1934 försökte skapa en fungerande folkfrontpolitik i Finland. Under de följande åren nådde det inte heller några nämnvärda resultat och kunde inte ens förminska sin isolation. (Samtidigt tillintetgjorde Stalin och Jezjov lejonparten av SKP:s kadrer och emigrantledning i Sovjetunionen). När Stalin sen 1939 gick i krig för att uppnå sina målsättningar i Finland, var landets kommunistiska rörelse – på båda sidorna av gränsen – i det djupaste bottenläget i sin historia och totalt oförmögen till någon politisk handling.

Det katastrofalt försvagade SKP:s första steg i genomförandet av sin nya linje efter 1934 var att kasta över bord all marxistisk och kommunistisk ”barlast” från sin politik och propaganda. Klassanalysen ersattes med ”fredens och framstegens” språk eftersom ”folk skulle inte förstå marxistisk terminologi”. I sin fackföreningspolitik gav partiet äntligen klartecknet för sina kadrer att gå med i SAK – men inte för att göra kommunistisk propaganda eller att bygga oppositionsgrupper, utan för att agera som ”vanliga fackföreningsaktivister”. Partiet förbjöd sina kadrer att ”bilda särgrupper” i SAK och uppmuntrade på inget sätt försök att agitera för strejker eller att kritisera SAK-byråkratin. Att denna linje inte precis ökade arbetarnas förtroende för SKP är lätt att förstå. Lika litet kunde partiet få något inflytande bland småbönderna genom att anpassa sig till deras nationalistiska och populistiska stämningar. Det enda samhällsskiktet där SKP:s propaganda vann något genomklang var en grupp av intellektuella som hade börjat intressera sig för samma slags ”antifascistiska” och ”demokratiska” idéer som de engelska ”fabianistiska socialister” stod för. SKP närmade sig dessa grupper på deras villkor och pratade deras språk utan någon kritik. Partiet deltog i en relativt framgångsrik kampanj mot dödsstraffet (i samband med rättegången mot Toivo Antikainen), stödde olika humanistiska och demokratiska kampanjer och skapade kontakter med små vänsterintellektuella organisationer som ASS (socialdemokratisk studentförening) och ”Tulenkantajat” (radikal författargrupp). Partiet började också skicka allt fler av sina fåtaliga kadrer in i SDP – där de dock inte försökte agera som radikala kritiker utan praktiserade närmast ett slags ”djup entrism”.

Inga av SKP:s initiativ ledde dock till någon finsk folkfront eller ens till en början av det. Inget borgerligt parti ville ha något med kommunister att göra. Och Väinö Tanners SDP avvisade bryskt alla ”utsträckta händer” vänsterifrån. Bara partiets studentorganisation ASS vanns över till folkfrontsideologin, men blev sen utkastad från SDP. (Den s.k. ”sexlingsgruppen” i socialdemokraternas riksdagsgrupp 1940 mötte samma öde.) Folkfrontpolitiken som SKP ärvde från Kominterns sjunde och sista kongress 1935 kunde aldrig slå rötter i Finlands karga politiska jordmån på 30-talet.

(Den sista delen av denna analys, som täckte slutet av 30-talet och krigstiden 1939-44 har tyvärr försvunnit.)

Lästips – Pekka Haapakoski om Finland (före 2:a världskriget)

[Finska klasskriget 1918](#)

Andra författare

Eric Blanc: [Revolutionen i Finland](#)

Juhani Paasivirta: [Finland år 1918 och relationerna till utlandet](#)

Arvo Tuominen: [Skärans och hammarens väg](#) (till 1921), [På jorden och under jorden](#) (till 1933) och [Kremls klockor](#) (till 1938)

[Finska vinterkriget 1939-40](#) (artikelsamling)

A R Torni: [Finlands två ansikten](#) (tiden fram till 1943)

Juhani Paasivirta: [Arbetarrörelsen i Finland](#) (behandlar perioden fram till 1949)